

84(2Р-Балх)
Б 18
С 16927

Амий
Дайзулма

ГУДУЧУЛА

✓
Али
Баизумла

ГҮДҮЧҮМА

Жоманъ

„Эльбрус“ китап басма
Нальчик . 1989 .

Каб.-Балк. республиканская науч-
ная библиотека им. К. Крупской
г. Нальчик, ул. Негморова № 42

с 16927

Редактору *М. Х. Табаксоев*

Б 4803010000-030
М 125 (03) 289 без объявления

ISBN S-7680-0170-0

© «Эльбрус» китап басма, 1989

ртте-эртте бир жерде
жашадыла тау элде

юч шуёх, юч къарындаш:
Къылтамакъ бла Гаккыбаш.

Къаурабут а — ючюнчю,
ючюсю да — гудучу.

Ишлемейин бир жерде,
айлана тауда-тюзде,

ючюсю да къош болуп,
тургъандыла бош болуп.

Бир кере — амалсыздан, —
бир бирини ызындан,

болмайын азыкълары,
гъурулдай къарынлары,

чыкъдыла ала тѣшге,
къарадыла тау элге:

аладан къоркъуп юйле —
огъурсуз юре итле! —

Киритлери этилип,
бек къаты бегитилип

турадыла чюйрелип.
Не тапхын, бери келип?..

2

Мудах болуп, Къылтамакъ
деди: — Былай туралмакъ.

Хоншу элге барайыкъ,
анда бир зат табайыкъ —

аны-муну марайыкъ,
бир затларын урлайыкъ...

— Хау! — дегенди Гаккыбаш, —
хоншу элде Алабаш

деген киши жашайды,
суюген затын ашайды:

мингден артыкъ — къойлары,
тюрю-тюрю — маллары.

Алабашха барайыкъ,
андан бир мал урлайыкъ...

— Угъай! — деди Къаурабут, —
бош хапарды, сен унут

ол кишини, Гаккыбаш!
Бек залимди Алабаш:

бёрюлеча — итлери
итлерини тишлери —

бичагъынгча белингде:
сау жер къалмаз этингде.

Тёгерекден чабарла,
ачытырла, къабарла,

ачыуланып таларла,
мыллык этип атарла,

кючюклери жетерле —
сюек-сюек этерле!

Къойчусу да — огъурсуз,
тюер — этер да онгсуз,

сюйреп келтирир төрге, —
зорлукъ неди бетсизге?!

Андан эсе — барайыкъ,
башха юйге чабайыкъ.

Барды анда бир онгсуз,
кеси жангыз, къарыусуз:

юч къызы бла жашайды,
тузсуз хантын ашайды.

Ай, аны гитче къызы —
талада ёсген назы!

Сыйдам бетли, бурмачач,
мёлекчады Къарачач:

жюзе-жюзе — атламы,
бал бетлиди къарамамы —

тёгерекни жарыта,
кёзлеринги къамата!

Бек инчгеди белчиги!
Аны жарыкъ бетчиги

толгъан айны уялтыр,
зарландырыр, саргъалтыр,

агъартыр, буюкъдурур,
булутлагъа букъдурур!..

— Тюзсе, — деди Къылтамакъ, —
ачдан ёле туралмакъ:

бой салама сёзюнге,
кир тюшмесин кёзюнге!

Биз ары къууулайыкъ,
не да болсун — урлайыкъ!

Бу бичакъ бла сояйыкъ,
терисин сыдырайыкъ:

биширейик, ашайыкъ,
ахырзаман тояйыкъ!..

Мудах болгъан Гаккыбаш
былай айтды: — Алабаш

къуруп кетсин, думп болсун,
жаханим андан толсун!

Къарыулугъа чабаргъа,
аны малын урларгъа

керек эди батырлыкъ,
бизде жокъду адамлыкъ.

Ючюбюз да мытырбыз,
къарыусузгъа батырбыз, —

ол жарлыгъа чапмайыкъ,
андан мал урламайыкъ!..

Сау кюнню кенгешдиле,
бек хыны ёчешдиле:

Алабашха барыргъа,
андан бир зат урларгъа

ингирде келишдиле,
аны къабыл этдиле...

...Ма алайды, балам, иш:
мытырлыкъгъа этме иш —

ачлыкъны да келтирир,
урлатхан да этдирир,

бир амал, мадар бермез,
хайт деген къадар бермез, —

амал жокъда — мадар жокъ,
мадар жокъда — къадар жокъ...

3

Кюзгю кибик жылтырай,
чатдан чыкъгъан толу ай,

адам кёзню къамата,
къаяланы жарыта,

бир чыгъа да, бир кире,
улакъ кибик секире

булутдан булутлагъа,
сериуюнсюз дуниягъа

кёкден жарыкъ къарайды,
алтын чачын тарайды...

Ючюсю да — юч „батыр“,
тизилип, болуп сатыр,

барадыла урларгъа
бек къыстау халда алгъа.

Арсарлыкъ — кёллеринде,
чырпыла кёзлеринде

шайтан-жин кибик бола,
къоркъуудан жүрек тола,

барадыла, абына,
Алабашны къошуна.

Марш халда атлайдыла,
жырларын жырлайдыла.

Ючюсю да бирден:

Адамла къоркъадыла, —
гудулабыз биз:
урларгъа базадыла
жюреклерибиз.

Къылтамакъ:

Кече къарангыдыла
орамла, юйле, —
мени къоркъутмайдыла
огъурсуз итле.

Гаккыбаш:

Биз урламай болмайбыз,
айтайым сизге:
къауалдан да къоркъмайбыз, —
неди ол бизге?

Къаурабут:

Мен алама, — сормайма,
олду къадарым:
сау дуниядан къоркъмайма,
къарындашларым!

Ючюсю да бирден:

Адамла къоркъадыла,
гудулабыз биз:
урларгъа базадыла
жюреклерибиз.

...Салкъын аяз урады.
Ай да аууш турады,

кёкню кёюп, кетерге,
ала кёошха жетерге.

Кёкде жулдуз кёалтырай,
баргъан сууда жылтырай,

дуния рахат солуйду,
жангыз — бёрю улуйду...

Марш халда атлайдыла,
жырларын жырлайдыла,

тарда бара, „жигитле.“
Узакъдан окъун итле

аланы эшитдиле,
мычымайын жетдиле:

бёрюле чапхан кибик,
кёойланы кёапхан кибик,

бёрюбасла чапдыла,
ючюсюн да кёапдыла,

юслерине юрдюле,
агъач таба сюрдюле.

5

...Бу — Черекми, Бахсанмы?
Бу — Чегемми, Кёобанмы? —

Тар хуруда барады,
жолун тюзге салады,

гуу-гуу эте, гууулдай,
ташдан ташха шууулдай,

тырман эте, дау эте,
жарсыууму шау эте! —

Балам, анга тынгыла,
жомагъымы ангыла...

Булбулла ариу жырлай,
акъ тѣппе да жылтырай,

чыкъ тюшдю кырдыклагъа,
гыйы, состар ташлагъа.

Къая раннга ай батды,
жерни къарангы алды.

...Ючюсю да жангыдан
тебиредиле алайдан...

Эл къыйырда бир юйден —
эски хуна тешикден, —

бир ирикни чыгъарып,
юйлерине, бек арып,

келтирдиле юч „жигит.“
Эшикге салып кирит,

кесдиле да, сойдула,
къазанны толтурдула.

Къармашдыла юч жерден,
от салдыла тюрбунден.

Бир талайны, къайната,
этни сууда ойната

турдула, эрикдиле:
„Бишдими?“ — деп, кёрдюле.

Къарт ирикни жез эти
терк бишмейди, не этгин?

Бар да, тарыкъ шайтаннга!
Мудах къарай къазаннга,

былай айтды Къылтамакъ:
— Биз былай бла токъ болмакъ.

Жокъ амал, болурча токъ.
Эт бишмейди. Мадар жокъ.

Сен, Гаккыбаш, суугъа бар!
Суу, болурча эт мадар...

Къаурабут а... Сен да тур!
Агъач таба ёшюн ур!...

Суу, отун келтиригиз,
этни терк биширигиз!

Мен а мында къалайым,
от жагъагъа къарайым...

Къаурабут бла Гаккыбаш,
ол айтханнга къагъып баш,

терк къайытыр муратда,
терк чыкъдыла арбаздан.

6

Къылтамакъ турду сакълай,
„Долалайны“ мурулдай,..

эрикди, талды, жатды,
бир кесек да къалкъыды;

уянды да, — къарады:
тёгерекни марады —

губу аула — мюйюшде,
арыкъ киштик — кийизде,

жыртыкъ машок — тёшеги,
отда кюйген этеги,

сыныкъ табакъ — столунда,
эки бюрче — къойнунда,

С 16927

Каб.-Балк. республиканская н. д. у-
гря библиотека им. . б. Гунс. 0.01
г. Нальчик, ул. Ногмора № 42

кѣабыргъала — кѣурумда,
олду байлыкъ отоуда.

„Не боллукъду, бир кѣапсакъ?“ —
деп, узалып, Кѣылтамакъ,

этден бир кесек алып,
кѣол аязына салып,

жети кере юфгюрдю,
жети кере чючгюрдю, —

жутланып, уллу кѣапды,
жуталмайын кѣарылды.

Ол да жерге аугъанлай,
шырт деп боран ургъанлай,

эшикден биреу кирди —
шум болду, сейирсинди.

Акъ сакъалын сылады,
тѣгерекге кѣарады:

ирикни башын кѣрдю —
ачууланды, ѣкюрдю,

тамгъасындан таныды.
Кѣылтамакъны жаныды:

—Эй, гырайт! Эшек улу!
Харам кѣапчыкъ! Кѣан тулукъ!

Иригими урладынг,
кесдинг, парий, ашадынг!

Пакърачы кибик — юсюнг,
ма сеними, мажюсю!

Тур, бусагъат кёрейим,
итни кибик туюейим!

Ол эсе сенде эрлик!
Тур, дейме да, бедишлик..!

Харипни ёрге тартды,
сыртындан иги къакъды.

Къылтамакъны аузундан —
гитче эди оймакъдан! —

эт тугулчукъ чартлады,
Къылтамакъ кёзюн ачды.

Санларын къымылдатды,
ёрге турду, атлады.

Тоналгъанны эследи —
бек къоркъду, титиреди.

Бир кесекден эс жыйды,
„къачайым“ деп, къарады,

алай, тапмайын амал,
былай айтды: — Эй, Кямал!

Оллахи да, таллахи!
Чилляхи да, билляхи!

Шагъатым болсун Тейри,
хош келгин, олтур бери!

Жашай тургъун азапсыз,
къууандырдынг мардасыз!

Олтур былай!.. Эт бишер.
Бир юлюш санга тюшер...

Бек арыдым, ишледим,
хуна къалай кюрешдим —

солуюм деп, къалкъыдым:
айыплы болуп къалдым,

Кямал, сени аллынгда...
Олтур... Этди чоюнда...

— Ой, хомух сен! Ой аман! —
деп, кюлдю анга Кямал, —

Шырт деп, былай бу юйге
мен кирмесем, ёмюрге

жукълар эдинг, атылып,
харам ашдан къарылып.

Ючюгюз да — юч гуду,
сизге тѣзгеним болду!

Минг кѣойлугъа тиймейсиз,
бир кѣойлуну иймейсиз!

Дайым урлай жарлыдан,
тоймайсыз харам ашдан!

Энди санга не дейим?
Эшекнича туюйим,

урламазча этейим,
алай бла кетейим!

Жокъду башха мадарым!
Айт, кѣайда шуѣхларынг?..

7

...Суу жагъагъа бардыла,
Гаккыбашны тапдыла.

Ашыкъгъандан абынып,
гаккы башын сындырып

жата эди Гаккыбаш,
жанында да состар таш:

саргъалып мыйысындан —
гаккыны сарысындан.

Арлакъда — къуру челек.
...Къаягъа, ташха черек

толкъунларын урады,
тенгиз таба барады,

ёшюн ура туманнга,
боран бла жаууннга,

жашауну сансыз эте,
сууларын Теркге элте...

Тёзюмсюзге тёзюм жокъ,
ёлюмсюзге ёлюм жокъ.

Акъыл жокъ эсе башда,
адамны да дунияда

жашауу, кеси, юйю
бир гаккы кибик туююл!..

Къылтамакъ, абызырап,
олтургъунчуннга сарнап,

терк окъуна къарт Кямал, —
жокъ эди башха амал, —

хоншугъа чабып барды,
бир гаккы тилеп алды...

Орнатдыла жарлыны
бойнуна ол гаккыны.

Суратчы чабып келди —
кёз, аууз, бурун чертди.

Къуртха къатын да жетди:
къуртха къамлауун этди —

жети кере тюкюрдю,
жети кере чючгюрдю,

эскеди, аууз керди,
Гаккыбашха жан берди!..

8

Ючюсю да, ашыгъып,
къадалышып, чабышып,

агъач таба кетдиле —
мычымайын жетдиле:

ары-бери чапдыла,
Къаурабутну тапдыла.

...Къыркъылып къаура буту,
чырт да къалмай умуту,

жата эди бир сайда,
чымытдысы — жанында.

Мычымайын, алайда,
кёк агъачны аллында

сыннган бутун алдыла,
жангы кѣаура салдыла...

Кѣаурабут да эс жыйды
эм атлар амал тапды.

Тѣртюсю да ингирге
жыйылышдыла юйге...

9

Энди ала, урламай,
андан-мындан тырнамай,

жашайдыла юч юйде,
хоншу болуп, бир элде.

Эшикле да ачылып,
хапчюк-хазна чачылып

арбазлада, юйледе, —
жокъ кѣоркѣуу жүрекледде.

Ючюсю да — ишчиле,
халал ашха тишчиле:

юйлери, юйюрлери,
топ кибик — сабийлери,

ма алайдыла тейри,
Кямалны киеулери!

Бек иги жашайдыла,
къалачла ашайдыла!

„Эчки мюйюз сап болмаз,
сап болса да — тап болмаз“ —

деген сёзден кетдиле,
сизге салам ийдиле!

*Для детей дошкольного
и младшего школьного возраста*

Али Локманович Байзуллаев

ОЗОРНИКИ

На балкарском языке

Художник *П. Х. Мамбетов*
Художественный редактор *В. Л. Захохов*
Технический редактор *К. Б. Жамбеева*
Корректор *Ф. Я. Теппеева*

ИБ № 2402

Сдано в набор 03.01.89. Подписано к печати 11.04.89. Формат 70×90¹/₁₆.
Бумага типографская № 1. Гарнитура литературная. Печать высокая.
Усл. п. л. 2,34. Усл. кр.-отт. 3,51. Уч.-изд. л. 1,55. Тираж 2000 экз. Заказ № 25.
Цена 10 к.

Издательство «Эльбрус»
Пальчик, ул. Адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Госкомиздата КБАССР
Нальчик, пр. Ленина, 33